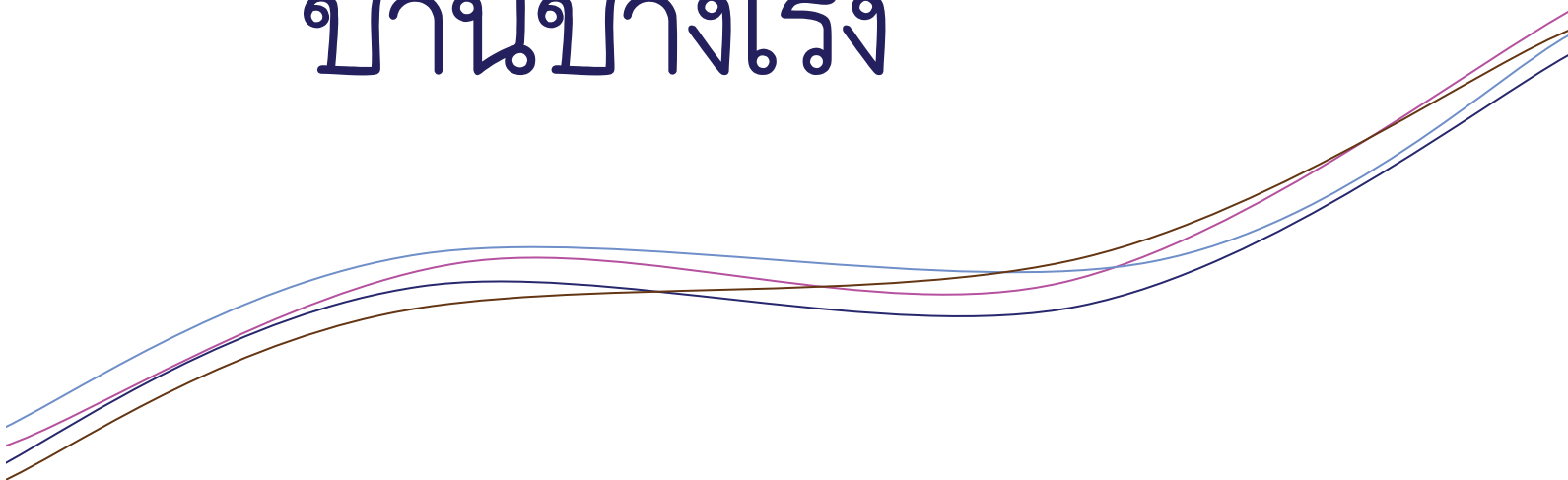

ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในการจัดการป่าชายเลน
บ้านบางโรง

ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในการจัดการป่าชายเลน
บ้านบางโรง

คำนำ

บ้านบางโรง ตำบลปากคลอง อำเภอดลาง จังหวัดภูเก็ต ได้รับการคัดเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการปายายเลน จากกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ในปี 2551 โดยมีคณะนักวิจัยจากสถาบันสิ่งแวดล้อมไทยเป็นผู้ดำเนินการศึกษาร่วมกับ “คณะกรรมการกลุ่มนำเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านบางโรง” ผู้นำ และสมาชิกอื่นๆ อีกมากมายในชุมชน

ในการศึกษาได้มีการสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตสถานการณ์จริงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการปายายเลน ซึ่งหมายถึง **ความรู้ของมนุษย์อันเกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ การสืบทอดหรือความเฉลียวฉลาด ในการแก้ปัญหาและจัดการปายายเลน ที่มีความสอดคล้องและผสมผสานกับสภาพแวดล้อม เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต สังคม สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น** ได้ถูกรวบรวมและจำแนกออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ ด้านระบบนิเวศปายายเลน การใช้ประโยชน์จากปายายเลน การจัดการและฟื้นฟูปายายเลน และการพัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชน

ภูมิปัญญาของท้องถิ่นเหล่านี้ ชุมชนบ้านบางโรงต้องการให้มีการบันทึกไว้เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้และมีให้สืบทอดไป มีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลัง และเพื่อเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้นำไปปรับใช้ต่อไป

คณะกรรมการกลุ่มนำเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านบางโรง
สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
ตุลาคม 2551

สารบัญ

1. รู้จักบ้านบางโรง	1
2. องค์ความรู้ท้องถิ่นเรื่องระบบนิเวศป่าชายเลน	9
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและรักษาป่าชายเลน	17
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์ป่าชายเลนอย่างยั่งยืน	25
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชน	29
6. การสืบสานความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น	33
ภาคผนวก	
ตารางที่ 1 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามลักษณะทางประชากรและสังคม	37
ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน	38
ตารางที่ 3 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามทัศนคติและการมีส่วนร่วมจัดการป่าชายเลน	39
ตารางที่ 4 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามทัศนคติและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชายเลน	41

1. รู้จักบ้านบางโรง

บ้านบางโรง ตำบลปากคลอง อำเภอดง จังหวัดภูเก็ต ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอดง ด้านตะวันออกติดกับทะเลอันดามัน ส่วนด้านตะวันตกติดกับป่าเขาพระเทว อยู่ห่างจากอนุสาวรีย์ท้าวเทพกษัตรีท้าวศรีสุนทร หรือวงเวียนสี่แยกท่าเรือ 10 กิโลเมตร และจากตัวเมืองภูเก็ตประมาณ 20 กิโลเมตร มีลักษณะภูมิอากาศ แบบเขตร้อนชื้น อยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีอากาศร้อนชื้นตลอดทั้งปี และมีเพียง 2 ฤดู คือ ฤดูฝนได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เป็นระยะเวลาตั้งแต่เดือนเมษายน – พฤศจิกายน และฤดูร้อนได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นระยะเวลา 4 เดือน คือ เริ่มตั้งแต่ธันวาคม – เดือนมีนาคม

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมีมาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏหลักฐานการสู้รบกับพม่า เมื่อพ่ายศึกก็ได้มีการกระจายกระจัดกระจายกันไป แต่พอสงครามสงบก็ค่อยทยอยกลับมา โดยประกอบด้วยผู้คนหลายเชื้อชาติ เช่น ชาวไทยพุทธ อิสลาม และชาวจีน มีทั้งชาวประมงและพ่อค้าวานิชมาอาศัย รวมถึงกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยน เรียกบริเวณนี้ว่า บ้างหลง ซึ่งแปลว่าท่าคลองน้ำที่เจริญ แต่คนท้องถิ่น เรียกเพี้ยนเป็น บางโรง

ประชากรและสังคม

ปัจจุบัน บ้านบางโรง มี 668 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น 1,994 คน (ณ 30 เมษายน 2550) มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน มีคณะกรรมการมัสยิดบ้านบางโรง กองทุนชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมีผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านบางโรงให้ความนับถือ และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน

การรวมกลุ่มในบ้านบางโรง โดยส่วนใหญ่เพื่อตอบสนองความต้องการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน อันมีกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์อัลอามานะห์ ซึ่งก่อตั้งเมื่อปี 2540 โดยการริเริ่มของแกนนำในชุมชน เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่ถูกนายทุนเอาเปรียบ สร้างโอกาสให้มีการออมซึ่งสอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม และช่วยเหลือสมาชิกในยามฉุกเฉิน ปัจจุบันมีสมาชิก 500 คน ได้รับการสนับสนุน จากองค์การบริหารส่วนตำบล

ป่าคลอก และ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอถลาง รวมถึง มีกลุ่มแม่บ้านมุสลิมบ้านบางโรงที่เป็นศูนย์กลางในการติดต่อ ประสานงาน ส่งเสริมให้สตรีในชุมชนบางโรงมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอีกกลุ่มหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มประมงพื้นบ้าน ซึ่งตั้งเมื่อพุทธศักราช 2543 มีสมาชิก 30 คน เน้นเรื่องการรักษาสิงแวดล้อม เช่น การจัดการขยะ คราบน้ำมันในคลองบางโรง การอนุรักษ์พันธุ์ปลาสวยงาม เป็นต้น และกลุ่มท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ ก่อตั้งเมื่อปี 2544 เนื่องจากเห็นความสำคัญของปัญหาป่าชายเลนในพื้นที่ซึ่งเป็นอยู่ชั่วคราวที่กำลังเสื่อมโทรมลง ทำให้มีความต้องการที่จะรักษาทรัพยากรไว้เพื่อคนรุ่นหลัง โดยได้จัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าชายเลน และร้านอาหาร “ครัวชุมชน” เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวที่มาดูระบบนิเวศป่าชายเลน ซึ่งบริหารงานโดยกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเยาวชน และกลุ่มแม่บ้าน

เศรษฐกิจ

ปัจจุบันชาวบ้านบางโรงมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ตามสภาพสังคมที่กำลังเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมเมือง มีทั้งทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ รับจ้างกรีดยาง และดูแลสวนผลไม้ ค้าขาย ประมงชายฝั่ง นอกจากนี้ ยังทำงานในภาคอุตสาหกรรม และบริการการท่องเที่ยว ส่วนคนที่มีความรู้ทางภาษา ก็จะไปเป็นลูกจ้างสถานประกอบการบริการต่างๆ ในตัวจังหวัดภูเก็ต

เนื่องจากชุมชนได้มีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทำให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งมีรายได้ และอาชีพจากการท่องเที่ยวในพื้นที่อีกทางหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน แต่หลังจากที่ป่าชายเลนถูกทำลายไป ไม่สามารถหาเลี้ยง ครอบครัวยากลำบากจากการประมงพื้นบ้านเพียงอย่างเดียว จึงเปลี่ยนมาค้าขาย ซึ่งเป็นอาชีพที่ไม่ถนัด ทำให้หลายครอบครัวเป็นหนี้เป็นสินและสูญเสียที่ดิน จึงต้องประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้าง เป็นต้น

ทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชนบ้านบางโรงมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และหลากหลาย ทางด้าน ตะวันตกเป็นเทือกเขาพระทอง มีป่าดิบชื้นเป็นแหล่งต้นน้ำ และน้ำตกบางแป ส่วนทางด้าน ตะวันออกมีทรัพยากรป่าชายเลนที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่โดยคนในชุมชน ทำให้บริเวณคลอง บางโรง เต็มไปด้วยป่าโกงกางที่เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน แหล่งอาหาร สร้างงาน สร้าง รายได้ของคนในชุมชน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่บ้านบางโรง ได้ถูกบุกรุกจากกลุ่มนายทุน และจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยว มีการก่อสร้างต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยว การกว้านซื้อและขายที่ดินให้แก่นายทุนและชาวต่างชาติ ทำให้พื้นที่บริเวณ เขาพระทองถูกจับจองและรื้อกล้า รวมถึงได้มีการขยายตัวของหมู่บ้านจัดสรรรื้อกล้าเข้ามาใน ชุมชนบ้านบางโรงมากขึ้นเรื่อยๆ และหลังจากยกเลิกสัญญาการสัมปทานเตาถ่าน มีการเลี้ยง

กึ่งในพื้นที่ป่าชายเลน และพื้นที่ใกล้เคียง มีการปล่อยน้ำเสียจากบ่อกึ่งลงสู่บริเวณคลองบางโรง ส่งผลกระทบโดยตรงต่อทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณนี้ลดลง ไม่เพียงเท่านั้นปัจจุบันยังเกิดการรุกราน ล้ำ จับจองที่ดินบริเวณรอบๆ ป่าชายเลน เป็นกรรมสิทธิ์ของกลุ่มนายทุนอีกด้วย

รูปแบบการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน

หลังจากยกเลิกสัญญาการสัมปทานเตาถ่าน ต่อมามีการเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ป่าชายเลน และใกล้เคียง มีการปล่อยน้ำเสียจากบ่อกึ่งลงสู่บริเวณคลองบางโรง ส่งผลกระทบโดยตรงต่อทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณนี้ลดลง ไม่เพียงเท่านั้นปัจจุบันยังเกิดการรุกราน ล้ำ จับจองที่ดินบริเวณรอบๆ ป่าชายเลน เป็นกรรมสิทธิ์ของกลุ่มนายทุนอีกด้วย

ที่ผ่านมาผู้นำชุมชน คณะกรรมการมัสยิดได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาการบุกรุกป่าชายเลน โดยการนำคุตบะห์ มาประยุกต์ใช้ ทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลน เกิดการรวมกลุ่ม และเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ และพัฒนาทรัพยากรและชุมชน โดยการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้น

จากการสำรวจ พบว่า ชาวบ้านบางโรงส่วนใหญ่ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนในรูปแบบเพื่อการดำรงชีพ เพื่อใช้เป็นแหล่งอาหาร คิดเป็นร้อยละ 61.7 นอกจากนั้น ใช้ทำการประมง จับสัตว์น้ำบริเวณป่าชายเลนเพื่อบริโภคในครัวเรือนและเพื่อการค้า สร้างรายได้ อย่างไรก็ตาม ยังมีประชากรในบ้านบางโรงร้อยละ 17.9 ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลน

โดยตรง เช่น ผู้ที่มีอาชีพรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรม พนักงานบริษัทเอกชน คนงานโรงงาน จะคิดว่าตนเองไม่ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนแต่อย่างใด เพราะไม่ได้ใช้ไม้หรือหาปูหาปลาจากป่าชายเลน แต่ต้องซื้อหามา ทำให้บางกลุ่มไม่เห็นความเชื่อมโยงว่าได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

ความคิดเห็นของชุมชนต่อการจัดการป่าชายเลน

ชาวบางโรงเห็นว่าป่าชายเลนมีประโยชน์ที่สำคัญในด้านเป็นแหล่งอาหาร เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำวัยอ่อน เป็นที่กำบังคลื่นลม เป็นแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งสร้างอาชีพและรายได้ ให้เชื้อเพลิงในการหุงต้ม ใช้เพื่อการก่อสร้างได้ เป็นเครื่องฟอกอากาศ และเห็นว่าป่าชายเลนมีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตในระดับมากถึงร้อยละ 74.0

ชาวบางโรงร้อยละ 85.3 มองเห็นและตระหนักถึงปัญหาร่วมกันในด้านทรัพยากรป่าชายเลน ได้แก่ เรื่องการทำลายป่า ทั้งบริเวณป่าเขาพระเทวและป่าชายเลน มีการบุกรุกพื้นที่ป่าจากกลุ่มนายทุนและจากการทำนาเกลือปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณพื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน นอกจากนี้การพัฒนาท่าเรือบางโรงขึ้นทำให้ในแต่ละวันมีเรือรับจ้างวิ่งเข้าออกในคลองเป็นจำนวนมาก บางลำวิ่งเร็วทำให้ป่าชายเลนเสียหาย ตลิงพังอีกด้วย และชาวบางโรงเห็นว่าควรจัดให้มีกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชน

นอกจากนี้ คนในชุมชนเกือบทุกคน ยังรับรู้ที่บ้านบางโรงมีกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน และเคยเข้าร่วมกิจกรรม โดยหัวหน้าครอบครัวมีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าชายเลนมากที่สุด ซึ่งร้อยละ 86.1 เห็นว่าสมาชิกทุกคนในชุมชน ควรจะเป็นผู้ดูแลและจัดการทรัพยากรป่าชายเลน จากการพูดคุย ผู้นำบอกว่าที่บ้านโรงมีหลักคิดสำคัญ คือ “การอนุรักษ์ต้องไม่ใช่หน้าที่ของใคร เพราะป่าไม่ใช่ของใคร ไม่มีใครเป็นเจ้าของ” และเห็นว่าหน่วยงานภาครัฐควรจะมีบทบาทในการดูแลด้วย ไม่เพียงเท่านั้นชาวบางโรงร้อยละ 85.4 ยังเห็นว่าตนเองและครอบครัวมีความสำคัญมากต่อการจัดการป่าชายเลน โดยร้อยละ 36.7 มั่นใจว่าชุมชนมีความสามารถในการจัดการป่าชายเลนได้ ร้อยละ 33.6 ไม่มั่นใจว่าจะสามารถทำได้ ส่วนอีกร้อยละ 29.7 คิดว่าไม่สามารถทำได้เลย เพราะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย การจัดการดูแลป่าจึงจะประสบผลสำเร็จ ประกอบกับในพื้นที่บ้านบางโรงมีการไหลบ่าเข้ามา ของ กระแสวัฒนธรรมตะวันตก การบริโภคนิยมและการทำเรื่องนี้เป็นความขัดแย้งกับกลุ่มนายทุน

2. องค์ความรู้ท้องถิ่น เรื่องระบบนิเวศป่าชายเลน

องค์ความรู้ท้องถิ่นเรื่องระบบนิเวศป่าชายเลนที่พบ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพืช สัตว์ แหล่งที่อยู่ ความเข้าใจเกี่ยวกับห่วงโซ่และสายใยอาหาร และสภาพดินฟ้าอากาศที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินในป่าชายเลน โดยชุมชนเชื่อว่าทุกสิ่งที่เกิดอยู่ตามธรรมชาติในป่าชายเลน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีศักยภาพในการปรับตัวสู่สมดุลเสมอ หากไม่มีปัจจัยภายนอกไปรบกวนมากเกินไป ดังนั้น เราซึ่งเป็นมนุษย์ผู้พึ่งพิงป่าชายเลน จะต้องไม่ทำลายหรือนำสิ่งต่างๆ ออกจากป่าชายเลนจนระบบเสียสมดุล อย่างไรก็ตาม ความรู้เหล่านี้มักจะอยู่กับคนเฒ่าคนแก่และผู้ที่ใช้ป่าชายเลนเป็นแหล่งทำมาหากิน ซึ่งมีจำนวนลดลงไปเรื่อยๆ

ความสัมพันธ์ในป่าชายเลน

องค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในป่าชายเลน ประมวลได้ดังนี้

- ป่าชายเลนจำเป็นต้องประกอบด้วยพันธุ์พืชหลายชนิดและหลายชั้น เนื่องจากพืชแต่ละชนิดจะมีฤดูกาลออกดอกและผลที่ไม่ตรงกัน จึงทำให้ผึ้ง แมลง และนกในป่าได้อาศัยเกสรดอกไม้และผลไม้เป็นอาหารได้ตลอดทั้งปี เชื่อมโยงไปสู่การปลูกฟื้นฟูป่าชายเลนที่ต้องมีพันธุ์ไม้ที่หลากหลายด้วย การปลูกโกงกางเพียงอย่างเดียวเพราะความสะดวกนั้น จะเป็นการทำลายระบบนิเวศและความสมบูรณ์ของป่าชายเลน
- ไม้ชั้นล่างซึ่งมีขนาดเล็ก เป็นเถา และพืชคลุมดินนั้น คนทั่วไปอาจมองว่าเป็นวัชพืช แต่ชุมชนกลับเห็นความสำคัญ เพราะไม้ชั้นล่างเหล่านี้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์หอย และเป็นที่อยู่อาศัยของปูต่างๆ นอกจากนี้ ยังช่วยควบคุมมิให้แสงแดดส่องถึงดินเลนมากเกินไป ซึ่งจะทำให้ดินเลนแข็งไม่เหมาะกับการอยู่อาศัยของหอย ปู และสัตว์หน้าดินอื่นๆ
- ไม้ที่ยืนต้นหรือล้มตายในป่าชายเลน ก็มีประโยชน์ต่อบางจำพวก เช่น นกโพระดก นกหัวขวาน และนกขุนทอง เจาะโพรงไม้เป็นที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ ต้นไม้เหล่านี้ยังดูดซับน้ำจืดไว้ให้สัตว์ในป่าชายเลน เช่น กระจง กระจงเต ชะมด พังพอน

ลิง ตะกวด และงู ไว้หากินในหน้าแล้งด้วย เพราะสัตว์เหล่านี้ไม่สามารถออกไปหา
กินได้ไกลๆ เหมือนนก

- คลองธรรมชาติที่คดเคี้ยวอยู่ในบริเวณป่าชายเลน จะช่วยทำให้ป่าชายเลนมีความ
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะเป็นการเพิ่มชนิดของสัตว์น้ำที่เข้ามาอยู่ในเขตป่าชายเลน
และเป็นแหล่งของพืชบางชนิดที่ชอบขึ้นริมคลอง เช่น จาก เป็นต้น และหากคลองมี
ความคดเคี้ยวมาก ก็จะช่วยเพิ่มออกซิเจนให้แก่ น้ำ จากการไหลผ่านและกระทบ
ของน้ำกับส่วนโค้งของลำคลอง

นอกจากนั้น สัตว์ทุกชนิดที่อยู่ในป่าชายเลนล้วนมีบทบาทของตัวเอง ฟังฟังและเกี่ยวพัน
กัน อย่างปูแสมที่อยู่ในป่าชายเลน ทำหน้าที่สำคัญในการย่อยใบไม้และกิ่งไม้ที่ร่วงหล่น ให้เป็น
ชิ้นเล็กๆ เพื่อเป็นอาหารของสัตว์ขนาดเล็ก ลูกกุ้ง ลูกปลา และเป็นปุ๋ยให้ป่าชายเลนต่อไปได้
และการขับถ่ายของปูแสม ยังช่วยให้เกิดดินร่วนขึ้น ความแข็งแรงลดลง เหมาะกับการอยู่อาศัยของ
สัตว์หน้าดินมากขึ้นอีกด้วย

พืชในป่าชายเลน

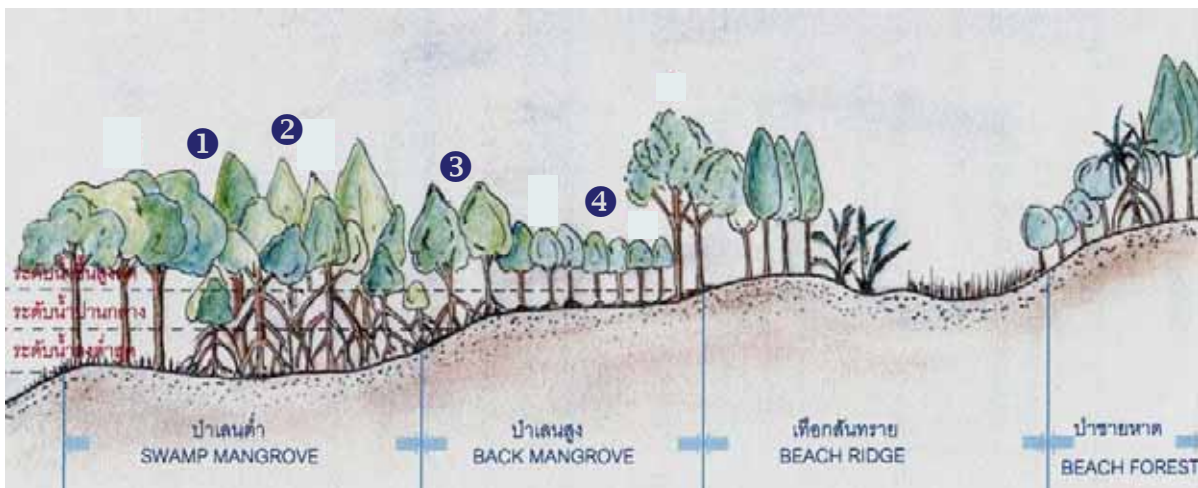
ป่าชายเลนบ้านบางโรงตั้งอยู่ที่บริเวณริมคลองบางโรง ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบน้ำทะเล
ท่วมถึง ประกอบด้วยคลองย่อยสายเล็กสายน้อยหลายสาย ที่สำคัญได้แก่ คลองไม้หลัก คลอง
ปากิม คลองรุมุก คลองเจ้าไว้ คลองเจ้าชิง คลองพุพี คลองบางโรง ท่าโค คลองท่าหลังตึก
คลองกำแพง คลองนา คลองไม้เหลียม คลองชุมเพาะ และแพรกเล็กๆ อีกเป็นจำนวนมาก

ชุมชนบ้านบางโรง ได้ร่วมกันฟื้นฟูป่าชายเลนที่เสื่อมโทรม จากการแผ้วถางเพื่อการทำนาุ้งในยุคสมัยที่การทำนาุ้งเฟื่องฟู โดยการปลูกต้นไม้เสริมจนมีสภาพเป็นป่าในปัจจุบัน ซึ่งพบพันธุ์ไม้ที่หลากหลาย แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

- 1) พันธุ์ไม้ป่าชายเลน ได้แก่ โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ พังกาหัวสุมดอกแดง เป้งทะเล ถั่วขาว ถั่วดำ เหงือกปลาหมอดอกขาว เหงือกปลาหมอดอกม่วง จิกทะเล จิกสวน ฝาดดอกแดง ตาตุ่มทะเล รักทะเล หยีทะเล หลุมพอทะเล ปอทะเล โคลง แคลงขน โพธิ์ทะเล ตะบูนขาว ตะบูนดำ รามใหญ่ เสม็ด จาก โปรงแดง โปรงขาว มะนาวผี ต่อไล่ ลำแพน หงอนไก่ทะเล แสมขาว แสมดำ ลำมะง่า
- 2) พันธุ์ไม้อื่นๆ ได้แก่ มังคะ ไทรย้อยใบทู่ รามใต้ หลาวชะโอน เตยทะเล โกงกางหูช้าง สี่ง่า

จากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพืชและระบบนิเวศป่าชายเลน ชุมชนบ้านบางโรงจึงได้มีการแบ่งเขตป่าชายเลนไปตามแนวราบจากหน้าทะเลเข้าหาพื้นดิน ซึ่งมีการกระจายของพันธุ์ไม้เด่นขึ้นเป็นช่วงๆ โดยบริเวณหน้าอ่าวพบไม้เบิกน้ำจำพวกแสมดำ แสมขาว ลำแพน ส่วนบริเวณป่าแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) เขตโกงกางใบใหญ่ 2) เขตโกงกางใบเล็ก 3) เขตโปรงแดง ตะบูนดำ ถั่วดำและถั่วขาว และ 4) เขตป่าจาก

สัตว์ในป่าชายเลน

สัตว์เศรษฐกิจในบริเวณป่าชายเลนบ้านบางโรง คือ ปูดำ ปูม้า ปลาเก๋า ปลากระพงแดง ปลากระพงขาว ปลากระบอก กุ้งขาว กุ้งกุลาดำ กุ้งเคย หอยแครง หอยนางรม นอกจากนี้ชาวบ้านยังพบสัตว์อื่นในบริเวณป่าชายเลนและบริเวณหน้าทะเลริมป่าชายเลน ซึ่งมีทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก และสัตว์หน้าดิน โดยมีสัตว์ที่พบบ่อยได้แก่

ปลา ปลากระพงขาว ปลากระพงแดง ปลาชี่ตัง ปลากดเหลือง ปลากดขาว ปลาดุกทะเล ปลาไหลทะเล ปลานวลจันทร์ ปลากระบอก เป็นต้น

หอย หอยนางรม หอยแครง หอยหวาน หอยบัว หอยหลอด หอยชี่ค้อน หอยขาว หอยหมู (หอยไม้พุก) หอยคัน หอยปะ หอยเข็ม หอยปากแดง (จ๊ับแจง) หอยชิง หอยสันขวาน (หัวขวาน) เป็นต้น

กุ้ง กุ้งก้ามกราม กุ้งขาว กุ้งกุลาดำ กุ้งหัวแข็ง กุ้งรังตะ กุ้งเก็บ กุ้งแดง กุ้งเคย กุ้งรำ กุ้งตีนแดงและกุ้งกระดาศ (กุ้งหัวมัน)

ปู ปูดำ ปูม้า ปูแสม ปูใบ้ ปูชี่ไก่ ปูหน้าขาว ปูก้ามดาบ

นก นกโพระดก นกหัวขวาน นกกวัก นกกระยาง นกเป็ดน้ำ นกเค้าแมว นกขมิ้น เหลืองอ่อน กาดำ นกกาน้ำ นกบินหลาทะเล นกนางแอ่น นกนางนวล นกต้อยตีวิด นกเป็ดน้ำ รุ้ง เหยี่ยว เป็นต้น

สัตว์อื่น ๆ ตะกวด งู ลิงแสม ค่าง นาก ชะมด กระรอก กระแต ลิ่น แมวป่า ค้างคาว เป็นต้น

นอกจากนี้ ชาวบ้านบางโรงยังพบว่าปูแสมมีความสำคัญ ต่อการฟื้นฟูดินในป่าชายเลน ที่เสื่อมโทรมจากการทำนาเกลือ ซึ่งดินจะมีลักษณะแข็ง ไม่ค่อยมีเลนมากนัก เนื่องจากการปรับพื้นที่เป็นบ่อเกลือ ทำให้เกิดการชะล้างหน้าดิน ส่งผลให้ดินเลนที่มีอยู่เดิมหายไป ซึ่งปูแสมจะมีส่วนสำคัญในการย่อยใบไม้บริเวณป่าชายเลน ทำให้เกิดดินเลนในป่าเพิ่มขึ้น โดยการกินและทำหน้าที่ตัดใบไม้ที่ร่วงหล่น เช่น ใบโกงกาง ให้เป็นชิ้นเล็กๆ เพื่อให้จุลินทรีย์เป็นผู้ย่อยต่อไป ซึ่งจะทำให้ดินมีลักษณะเป็นปูน (เศษใบไม้ เศษดิน เศษซากสัตว์ที่ย่อยสลายแล้วถูกน้ำพัดมากองรวมกันเป็นกอง หรือดอนดิน) ซึ่งเป็นอาหารของลูกปู ลูกกุ้ง และปูหินต่อไป

ระบบน้ำขึ้นน้ำลง

น้ำขึ้นน้ำลง นอกจากมีความสำคัญต่อสังคมพืชในป่าชายเลนแล้ว ยังมีความสำคัญต่อการทำกิจกรรมดูแลรักษาป่าชายเลน และการทำมาหากินในป่าชายเลนด้วย โดยมักอาศัยช่วงน้ำใหญ่ที่พบว่ามีสัตว์น้ำชุมชุมกว่าช่วงอื่นๆ เหมาะกับการประมงพื้นบ้านในคลองต่างๆ ในป่าชายเลน ซึ่งชาวบ้านบางโรงจะรู้ช่วงเวลา น้ำขึ้นน้ำลงจากการดูดวงจันทร์หรือข้างขึ้นข้างแรม

“คนทำประมง คนออกทะเลทุกคนรู้เรื่องนี้ดี แม้แต่เด็กก็รู้ ถ้ามดูได้
วันนี้ก็ค่ำ น้ำขึ้นดีเท่าไร น้ำลงดีเท่าไร”

บ้านบางโรงมีน้ำขึ้นน้ำลงวันละ 2 เวลา แต่ในวันน้ำจะขึ้นลงช้ากว่าวันที่ผ่านมาวันละประมาณ 50 นาที เมื่อน้ำขึ้นสูงสุด หรือลงต่ำสุดแล้วน้ำจะหยุดนิ่งอยู่ประมาณ 30 นาที หลังจากนั้นจึงเริ่มไหล ใช้เวลาประมาณ 5 ชั่วโมง 30 นาที หมุนวนขึ้นมาเป็น 1 รอบ เช่น เมื่อน้ำลงต่ำสุดแล้ว น้ำหยุดนิ่ง 30 นาที ก็จะไหลวนขึ้นมาอีก 5 ชั่วโมง 30 นาทีต่อมา น้ำ ก็จะขึ้นสูงสุด และหยุดนิ่งอีก 30 นาที จึงจะเริ่มไหลลงใหม่อีกครั้ง และกลางคืนน้ำแรง คือ กระแสน้ำกลางคืนมีความแรง ไหลเร็วกว่ากลางวัน ในช่วงหน้าฝนน้ำกลางวันมาก กลางคืนน้อย ส่วนหน้าแล้งน้ำกลางวันน้อย กลางคืนมาก โดยจะเกิด **น้ำใหญ่** คือ ช่วงที่มีน้ำมาก ระดับน้ำมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงเห็นความแตกต่างชัดเจน ขึ้นสูงสุด ลงต่ำสุด กระแสน้ำไหลเร็ว แรง เร็ว ในช่วงขึ้นและแรม 12 – 3 ค่ำ ช่วงขึ้นและแรม 3 ค่ำ จะเกิด **น้ำเต็ม** คือ ช่วงที่น้ำมีปริมาณมากที่สุด ชาวบ้านเรียกทั้งใหญ่ทั้งถอย ซึ่ง **น้ำถอย** คือ ช่วงที่ระดับน้ำจะค่อยๆ ลดลงเรื่อยๆ นับจากวันนี้ ส่วนช่วงขึ้นและแรม 7-10 ค่ำ จะเกิด **น้ำตาย** คือ ช่วงที่น้ำไม่ค่อยไหล จนดูเหมือนนิ่ง โดยเฉพาะช่วงขึ้นและแรม 8-9 ค่ำ จะเกิด **น้ำตายนิ่ง** คือ ช่วงที่น้ำอยู่นิ่งๆ เฉื่อยๆ ไม่มีการไหลขึ้นหรือลง (ชาวบ้านเปรียบเทียบกับเหมือนคนที่ไม่กระตือรือร้น ไม่คิดอะไร) อย่างไรก็ตาม ผู้รู้ในชุมชนบอกว่า “นั่นมันเป็นเรื่องก่อนเกิดสึนามิ หลังจากเกิดสึนามิระบบน้ำขึ้นน้ำลงมีความแปรปรวน จนคาดเดาได้ยาก บางที 5 ค่ำแล้ว น้ำยังมาก บางช่วงเวลา น้ำควรจะลง กลับยังไม่ลง มันเปลี่ยนแปลงไปหมด”

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการฟื้นฟูและรักษาป่าชายเลน

ป่าชายเลนบ้านบางโรง เป็นป่าชายเลนที่ผ่านการบุกรุกทำลายจากการทำนาเกลือที่ทำให้เกิดการทำลายป่าชายเลนเป็นบริเวณกว้างในระยะเวลาอันสั้น เนื่องจากการทำนาเกลือส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนายทุนจากภายนอกที่เข้ามา จึงทำให้การแก้ไขปัญหา มีความยากยิ่งขึ้น ซึ่งชุมชนบ้านบางโรงได้เรียนรู้วิธีการฟื้นฟูและรักษาป่าชายเลน ไปพร้อมๆ กับการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญและร่วมมือกันจัดการป่าชายเลน เพื่อให้มีความสมบูรณ์และเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนได้ต่อไป

หลักศาสนากับการอนุรักษ์ป่าชายเลน

หลักศาสนาทุกศาสนาล้วนสั่งสอนให้ทำความดีละเว้นความชั่ว และไม่เบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งไม่เบียดเบียนธรรมชาติ นอกจากนี้ หลักศาสนายังสอนให้เข้าใจธรรมชาติและยึดหลักสายกลางในการดำเนินชีวิต เพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติ

“หลักศาสนาอิสลามเชื่อว่า จักรวาลทั้งปวงเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงสร้างขึ้นพร้อมกับระบบและความสมดุลของธรรมชาติ เป็นหน้าที่ของมนุษย์ ที่จะต้องคอยดูแลมนุษย์ด้วยกัน และดูแลสิ่งที้องค์อัลลอฮ์สร้างขึ้น”

สำหรับชุมชนบ้านบางโรง มีสมาชิกชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีมัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นสถานที่ในการพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประกอบกับผู้นำทางศาสนาของชุมชนเป็นผู้ที่มีความสามารถ ทุ่่มเท และเป็นที่ยอมรับนับถือของชุมชน จึงทำให้สามารถนำหลักคำสอนทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าชายเลนของชุมชน เข้ามาสอดแทรกในการปฏิบัติศาสนกิจที่มัสยิดอยู่เสมอ

การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ชุมชนบ้านบางโรงมีเป้าหมาย เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูป่าชายเลนให้มีความอุดมสมบูรณ์ และรักษาไว้ให้ลูกหลาน ผู้นำทางศาสนาและคณะกรรมการมัสยิด ในฐานะที่ใกล้ชิดกับชุมชนและได้รับการยอมรับ จึงได้เข้ามามีบทบาทในการกระตุ้น ปลุกจิตสำนึกของคนในชุมชน โดยใช้การเสนอแนะแนวทางในการจัดการเรื่องนี้ ผ่าน “คุตบะห์” หรือการแสดงธรรมเทศนา ทุกๆ วันศุกร์ ซึ่งเป็นวันที่กำหนดให้มุสลิมชายทุกคน ต้องมาละหมาดที่มัสยิด จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม เพราะเป็นเวลาคนในชุมชน มาพบปะกันอย่างพร้อมเพรียง

หลักคำสอนทางศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร:

- 1) ร่อฮารือนฟาสาตุ ผิลบ์รวิวัลปะหรี หมายถึงว่า เกิดความเสื่อมโทรมแล้วในภาคพื้นดินและภาคพื้นทะเล
- 2) บีมากาสาบัตอัยดินน่าซี หมายถึงว่า เพราะด้วยความพากเพียรโดยฝีมือของมนุษย์เอง ที่ได้ทำลายทรัพยากร
- 3) ลีญารีก่อฮุมปะฮ์ฏ็อลล่าวีอามีล หมายถึงว่า เพื่อพระองค์จะได้ให้พวกเขาถูกล้มรสในสิ่งที่พวกเขาได้ปฏิบัติไว้ เมื่อมนุษย์ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พระผู้อภิบาลทรงบอก ว่าพระองค์ทรงเอากลับบ้าง เพราะให้มนุษย์ได้ลิ้มรสว่าสิ่งที่มนุษย์ได้ทำไว้นั้น มันเกิดอะไรขึ้นกับเขาแล้ว ให้บทลงโทษกับมนุษย์เสียบ้าง เพื่อที่จะได้รู้ได้เกิดจิตสำนึกในเรื่องของการจัดการทรัพยากร
- 4) ลาอัลล่าวาฮุมยัรฎ็ูน หมายถึงว่า เพื่อพวกเขาจะได้กลับคืนสู่พระองค์ใครที่ได้ทำลายทรัพยากรอย่างไร มนุษย์เหล่านี้หมายถึงจะต้องกลับคืนสู่พระองค์ทั้งสิ้น แห่งพระผู้อภิบาลพระองค์อัลเลาะห์

การปลูกป่าชายเลน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ทราบดีว่าการฟื้นฟูป่าชายเลนไม่จำเป็นต้องปลูกป่า เพราะเพียงแค่รักษาไว้ไม่ให้ถูกบุกรุกทำลาย ป่าชายเลนก็จะฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ แต่ที่มีการปลูกป่านั้น เพราะต้องการดึงให้คนมาทำกิจกรรมและสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของป่าร่วมกัน เพื่อการช่วยดูแลรักษากันไปในอนาคต อาจกล่าวได้ว่า **ต้องการปลูกคนมากกว่าปลูกป่า** และยังเป็นโอกาสในการสร้างร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐด้วย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเพียงการนำกล้าไม้มาให้ชุมชนปลูก ซึ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน

การปลูกฟื้นฟูป่าชายเลนบ้านบางโรง เน้นการปลูกเสริมในพื้นที่ว่างจากการที่ป่าชายเลนถูกทำลายจากสัมปทานป่าและนาุ้ง โดยในระยะแรกใช้วิธีการลองผิดลองถูกนำไม้ชนิดต่างๆ มาปลูกในพื้นที่ฟื้นฟูแล้วเห็นว่าบางพื้นที่ต้นไม้บางชนิดเจริญเติบโตได้ดี ในขณะที่พื้นที่อื่นๆ ต้นไม้ชนิดเดียวกันไม่ค่อยเจริญเติบโต หรือ 1 ปี หลังจากปลูกต้นไม้เหล่านั้นตายไป รวมถึงจากการสังเกตพืชตามธรรมชาติที่ขึ้นอยู่ก่อนในบริเวณนั้น จนค้นพบองค์ความรู้ด้านระบบนิเวศที่เหมาะสมกับพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ สรุปได้ดังนี้

- แสมดำและถั่ว ชอบดินโคกและทราย บริเวณกลางป่าชายเลน
- โกงกางใบเล็ก ชอบดินเลนอ่อน มักขึ้นถัดจากโกงกางใบใหญ่ประมาณ 10 เมตร
- โกงกางใบใหญ่ ชอบดินเลนอ่อนและลึก มักขึ้นอยู่บริเวณริมคลองหรืออ่าว

- พังกาหัวส้มดอกแดง ชอบดินเลนแข็ง ขึ้นติดกับเขตป่าบก ต้องการพื้นที่มาก สำหรับรากหายใจและพุ่มพอน จึงเติบโตได้ดีในพื้นที่กว้างๆ
- จาก ชอบดินเลนอ่อนริมคลอง บริเวณที่จากเติบโตได้ดี โกงกางจะไม่ชอบ
- ไปรงแดง ชอบดินเหนียว บริเวณกลางป่าจนถึงเขตป่าบก และสามารถเติบโตใน ดินทรายและทรายปนเลนด้วย
- ตะบูนขาวและตะบูนแดง ชอบดินเลนแข็ง บริเวณกลางป่า หากปลูกบริเวณชาย ป่าริมทะเลจะไม่รอด เพราะต้องปลูกด้วยเมล็ด ซึ่งจะลอยน้ำ
- หากนำดินจากรังแม่หอบมาใช้ในการเพาะกล้า ต้นกล้าจะเจริญเติบโตได้ดี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญในการปลูกป่าของชุมชน จริงๆ แล้วเป็นกุศโลบายที่สร้างขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนมีความตระหนัก มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลน ควบคู่กับการฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม จึงเลือกใช้โอกาสในวันสำคัญทางศาสนาหรือเทศกาลต่างๆ ซึ่งสามารถระดมคนได้มาก รวมทั้งการปลูกป่าเพื่อเฉลิมพระชนมพรรษาเนื่องในวันสำคัญๆ ดังนั้น นอกจากจะเลือกเวลาปลูกในช่วงฤดูฝน ซึ่งมีความเหมาะสมกับการเติบโตของต้นไม้แล้ว ยังต้องเลือกช่วงที่ชุมชนสะดวกและว่าง เช่นวันสำคัญ และช่วงที่ว่างจากการประกอบอาชีพด้วย ซึ่งชุมชนมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าต้องเป็นการปลูกป่าแบบปลูกแซมระหว่างต้นไม้เดิมที่มีอยู่ โดยไม่เห็นด้วยการถางก่อนแล้วค่อยปลูกเป็นผืนใหญ่ เพราะต้นไม้เดิมจะช่วยกันคลื่นและลมให้กับกล้าไม้ที่ปลูกใหม่ซึ่งยังไม่แข็งแรง

ผลจากการปลูกป่าชายเลนของชุมชน นอกจากจะได้แนวร่วมที่จะดูแลรักษาป่าต่อไปแล้ว ยังเห็นผลว่าทำให้ดินเลนในป่าชายเลนเพิ่มขึ้นและแข็งน้อยลง

การตัดสาข่าชายเลน

การตัดสาข่า เป็นวิธีการที่ใช้สำหรับแปลงป่าชายเลนสัมปทานในอดีตและแปลงสวนป่าชายเลนในปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งการเจริญเติบโตของต้นไม้ และเพิ่มปริมาณเนื้อไม้ที่จะนำไม้ทั้งลำต้นและกิ่งมาใช้ประโยชน์

ผู้นำชุมชนบ้านบางโรงไม่เห็นด้วยกับวิธีการตัดสาข่าชายเลน ที่มีการริดกิ่งและทำลายไม้พื้นล่าง เพื่อต้องการให้ต้นไม้มีขนาดใหญ่ขึ้น เพราะชุมชนเห็นว่าการทำลายไม้พื้นล่างที่ถูกมองว่าเป็นวัชพืชและไม่มีประโยชน์ เป็นการทำลายระบบนิเวศตามธรรมชาติของป่า เมื่อทำการริดกิ่งของต้นไม้ แสงจะส่องถึงพื้นล่าง จะทำให้ดินเลนแข็ง ไม่เหมาะกับการอยู่อาศัยของสัตว์น้ำดิน สำหรับเหตุผลที่ชุมชนไม่เห็นด้วย ก็คือ ชุมชนต้องการป่าเพื่อเป็นแหล่งทำมาหากิน ไม่ได้ต้องการต้นไม้ใหญ่ วิธีการตัดสาข่านี้จึงไม่เหมาะสมกับป่าชุมชน แต่จะเหมาะสมกับป่าสัมปทานที่ต้องการเนื้อไม้เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม หากจะมีการตัดสาข่าชายเลน ต้องมีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ที่ชัดเจนก่อน หากพื้นที่ใดใช้ประโยชน์เพื่อการนำไม้มาใช้สอย หรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวก็อาจต้องมีการตัดสาข่าบ้าง แต่หากพื้นที่ใดใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแหล่งจับสัตว์น้ำของชุมชนหรือเป็นพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำก็ไม่ควรตัดสาข่า นอกจากนี้ การที่ต้นไม้มีขนาดใหญ่ พื้นล่างเป็นระเบียบ ไม่รกทึบ อาจทำให้เป็นที่หมายปองของผู้ไม่หวังดีในการจะเข้ามาลักลอบเอาไม้ไปใช้อีกด้วย

การเฝ้าระวังป่าชายเลน

รูปแบบการอนุรักษ์ทำลายป่าชายเลนในชุมชนบางโรง ในปัจจุบันพบการอนุรักษ์ในลักษณะการทำนาเกลือ การพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว การสร้างท่าเรือ การลักลอบตัดไม้ การทำประมงด้วยเครื่องมือทำลายล้าง เป็นต้น สำหรับการทำนาเกลือชุมชนจะสามารถเห็นได้ชัดเจน แม้จะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้มากนัก นอกจากการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแนวเขตป่าให้ชัดเจนเพื่อเป็นการป้องกันปัญหาที่จะลุกลามต่อไป แต่การลักลอบตัดไม้และการอนุรักษ์ของเรืออวนลาก อวนรุน และประมงพาณิชย์ในรูปแบบอื่นๆ บริเวณหน้าทะเล ซึ่งส่งผลกระทบต่อป่าชายเลน ชุมชนจะไม่สามารถเห็นได้ตลอดเวลา จำเป็นต้องมีมาตรการป้องกันและเฝ้าระวัง ซึ่งกลุ่มท่องเที่ยวและผู้ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของชุมชนบ้านบางโรง ก็มักจะทำหน้าที่ลาดตระเวนไปพร้อมๆ กับการนำนักท่องเที่ยวล่องเรือชมป่าชายเลน หรือระหว่างการออกไปประกอบอาชีพ จึงเป็นการลดโอกาสการทำลายป่าชายเลนของคนบางกลุ่มไปได้

การเฝ้าระวังของบ้านบางโรง มีแนวคิดที่ว่าป่าชายเลนและสัตว์น้ำต่างๆ นั้น ไม่ใช่สมบัติของใคร ทุกคนมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์ จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนด้วยที่ต้องเฝ้าระวัง และไม่มี การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ หรือคณะกรรมการป่าชายเลนขึ้นมารับผิดชอบโดยเฉพาะ ดังนั้น เมื่อมีการกระทำผิดคนที่พบเห็นจะเข้าไปตักเตือน หรือห้ามปรามทันที ไม่ต้องมาแจ้งแกนนำหรือบุคคลใด

การกำหนดเขตและกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ป่าชายเลน

การจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนบ้านบางโรงนั้น เป็นการจัดการโดยคนในชุมชน ทุกคนเป็นผู้ดูแลป่า ไม่มีการวางกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากป่าที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่แกนนำชุมชนซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาที่ชาวบ้านให้ความเคารพ ได้นำหลักศาสนาใช้ในการปลูกจิตสำนึกในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นเพื่อคนทุกคน จึงไม่ควรใช้อย่างละโมภ ดังนั้น วิธีการทำประมงแบบทำลายล้างจึงเป็นข้อห้าม นอกจากนี้ ตามหลักศาสนายังห้ามไม่ให้รับประทาน จับ หรือขายสัตว์ที่มีใบพาย (กรรเชียง) ได้แก่ ปูแสม ปูก้ามดาบ ลูกกุ้ง แม่หอบ ซึ่งสัตว์เหล่านี้มีความสำคัญต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าชายเลนเป็นอย่างมาก ดังนั้น ข้อห้ามนี้จึงเป็นการเปิดโอกาสให้สัตว์เหล่านี้ ได้สร้างประโยชน์

แนวคิดในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำ ในบริเวณป่าชายเลนบ้านบางโรง คือ ผู้ที่ใช้ประโยชน์ต้องเป็นผู้อนุรักษ์ จึงจะทำให้การใช้ประโยชน์เป็นไปอย่างยั่งยืน หากผู้ใช้ประโยชน์ไม่เป็นผู้อนุรักษ์ รอให้คนอื่นมาอนุรักษ์ให้ก็จะทำให้เกิดปัญหา การดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมาจึงมุ่งเน้นไปที่การสร้างและปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ให้เข้าไปอยู่ในสายเลือดของคนในชุมชน ให้ทุกคนสามารถทำหน้าที่ได้เหมือนกัน ภายใต้สโลแกน “การอนุรักษ์ต้องกินได้” และให้ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ เป็นเจ้าของและได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมเท่าเทียมกัน เช่น สมาชิกทุกคนในชุมชนมีสิทธิเข้ามาพายเรือพานักท่องเที่ยวชมป่าชายเลนและกิจกรรมที่ร้านอาหารครัวชุมชน เป็นต้น

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการใช้ประโยชน์ป่าชายเลนอย่างยั่งยืน

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านบางโรง ส่วนใหญ่เป็นการใช้ประโยชน์เพื่อเป็นอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือน และเป็นแหล่งจับสัตว์น้ำในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน รวมถึงการจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งรูปแบบและวิธีการในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนมีที่มาทั้งจากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ การนำภูมิปัญญาจากภายนอกมาปรับใช้ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง

การทำประมงไม่ทำลายล้าง

ป่าชายเลนบ้านบางโรงปัจจุบันเป็นแหล่งสร้างรายได้ที่มั่นคงของคนตกปูดำ ในน้ำหนึ่งๆ (ช่วงน้ำใหญ่) คนตกปูดำจะมีรายได้ประมาณ 3,000 บาท จากการขายปูดำที่มีขนาดตั้งแต่ 2 ซีดขึ้นไป ซึ่งถือเป็นขนาดเล็กที่สุดที่จับมาขาย แม้ว่าในการวางลอบจะมีปูดำขนาดเล็ก (ขนาดตั้งแต่ 3 นิ้วมือ หรือน้ำหนัก 2 ซีด ลงมา) ติดมาด้วย คนตกปูจะปล่อยไป ไม่จับมาขายด้วย โดยทั่วไปปูดำขนาดเล็กจะติดมากับลอบที่วางริมคลอง หรือหน้าอ่าว เพราะปูดำขนาดเล็กจะอาศัยอยู่ริมคลองและหน้าอ่าว หรือบริเวณคลองที่เป็นดินทราย หรือทรายกึ่งเลน ส่วนปูดำขนาดใหญ่จะอาศัยอยู่ในเขตป่าลึก และในช่วงหน้าฝนจะมีปริมาณปูมากกว่าหน้าแล้ง

นอกจากนี้ วิธีการตกปูดำที่บ้านบางโรงยังทำให้ปูขนาดเล็กมีโอกาสเติบโต เพราะคลองไหนที่ตกแล้วจะไม่ตกซ้ำ (ชาวบ้านพบว่าคลองที่ตกทุกน้ำจะไม่ค่อยมีปู) คนตกปูดำบ้านบางโรงใช้ความรู้เรื่องระบบน้ำขึ้นน้ำลง แหล่งที่อยู่ของปูดำขนาดต่างๆ เป็นฐานสำคัญในการตกปูดำแบบอนุรักษ์ เพราะจะพยายามเข้าไปวางลอบปูบริเวณที่ปูดำขนาดใหญ่อาศัยอยู่ เพราะปูดำขนาดใหญ่จะมีราคาแพง ปูดำแบ่งเป็น 4 ขนาด คือ เล็ก กลาง ใหญ่ จัมโบ้หรือก้ามโม่ง

ในส่วนของการจับหอยแครงธรรมชาติ ชาวบ้านบางโรงจะใช้คราดเป็นเครื่องมือในการจับ โดยจะใช้คราดที่มีความห่างของซี่คราดไม่น้อยกว่า 1 นิ้ว เพื่อให้จับได้เฉพาะหอยแครงที่มีขนาดใหญ่ และจะมีการหมุนเวียนพื้นที่ในการคราด ไม่คราดซ้ำที่เดิม เพื่อเป็นการปล่อยให้หอยแครงขนาดเล็กได้เจริญเติบโต

ในการจับปลาด้วยวิธีการต่างๆ หากได้แม่ปลาที่มีไข่ หรือปลาที่มีขนาดเล็กชาวบ้านจะปล่อยไปหรือนำไปเลี้ยงในกระชังเพื่อให้มีขนาดใหญ่ก่อนขาย เช่นเดียวกับการจับกุ้งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะจับขายเฉพาะกุ้งที่มีขนาดใหญ่กว่า 1 นิ้วขึ้นไป รวมถึงจะไม่มีการใช้ไซปูม้า และอวนปูที่มีขนาดต่ำกว่า 4 นิ้ว ซึ่งการปฏิบัติตามที่กล่าวข้างต้นชาวบ้านบางโรงพร้อมใจปฏิบัติร่วมกัน โดยไม่ต้องมีการขึ้นป้ายกำหนดเป็นกฎระเบียบ แต่จะอาศัยกลไกการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกลุ่มแกนนำกับชาวบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจและชี้ให้เห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการอนุรักษ์ในโอกาสต่างๆ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนบ้านบางโรง มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามหลักศาสนา และสร้างงานให้คนรุ่นใหม่ ไม่ต้องออกไปทำงานนอกชุมชน และสร้างความมั่นคงให้กับเยาวชนและแกนนำในการอนุรักษ์ป่าชายเลน

องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องต่างๆ จะถูกถ่ายทอดสู่นักท่องเที่ยวตามความสนใจของแต่ละกลุ่ม ซึ่งผู้นำเที่ยวจะต้องเตรียมตัวล่วงหน้าเสมอ รวมทั้งมีการนำมาใช้ในการจัดการด้วย อย่างเช่น ความรู้เรื่องน้ำขึ้นน้ำลง เมื่อจะล่องเรือแคนูต้องรู้กระแสน้ำ ช่วงน้ำขึ้นเที่ยวไปพายสบาย ปล่อยเรือให้ไหลไปตามน้ำได้ เพียงแต่คอยคัดลากลำเรือให้ไปในทิศทางที่ต้องการ แต่เที่ยวกลับต้องออกแรงพายมาก เพราะพายเรือทวนน้ำ ยิ่งถ้าเป็นช่วงน้ำใหญ่ น้ำ

ไหลแรงเชี่ยวมาก การพายเรือต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ความรู้เรื่องการดูแลความปลอดภัยให้กับแขก ทั้งในระหว่างลงเรือ อยู่ในเรือ และขึ้นจากเรือ คือ การรักษาสมดุลเรือ ความรู้เรื่องพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ในป่าชายเลน เป็นต้น

การจัดการผลประโยชน์

การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้กับคนพายเรือ หรือมัคคุเทศก์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเยาวชน โดยทางกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านบางโรงจะคิดค่าตอบแทนจากนักท่องเที่ยวพายละ 50 บาทต่อคน (1 พาย คือ 1 เที่ยวเรือตั้งแต่เริ่มต้นลงเรือจนกลับ) ซึ่งจะแบ่งให้คนดูแลเรือ 30 บาท และหักเข้ากลุ่มฯ 20 บาท

นักท่องเที่ยวที่สนใจมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากจะได้เห็นสัมผัสผืนนิเวศป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารทะเลสำคัญแล้ว ยังได้เห็นอาชีพประมงของชาวบ้าน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตอาชีพที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านบางโรงมาตลอดหลายปี การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวซึ่งเดินทางมาชมป่าชายเลนยังมีส่วนช่วยอย่างมากในการอนุรักษ์ป่าชายเลน เมื่อนักท่องเที่ยวหรือองค์กรภายนอกได้ทราบข่าวการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชาวบ้านในพื้นที่ ก็จะติดต่อมาท่องเที่ยวศึกษา หรือดูงาน หากนักท่องเที่ยวเห็นต้นไม้ถูกตัดก็จะท้วงถาม ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านรู้สึกละอายใจ

ผลที่ได้รับจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่บ้านบางโรง คือ การที่ชุมชนได้ดูแลทรัพยากรป่าชายเลนไปพร้อมๆ กับการมีรายได้ โดยให้กลุ่มเยาวชนและคนที่มาพายเรือทำหน้าที่เฝ้าระวังดูแลป่าชายเลน รวมถึงยังทำให้เยาวชนกลุ่มนี้ ไม่ต้องอพยพออกไปทำงานนอกชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนามกลุ่มและองค์กรชุมชน

ในอดีต 10 กว่าปีก่อน ป่าชายเลนในพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านบางโรง ถูกทำลายอย่างหนัก จากสัมปทานป่า การทำนาเกลือ และการบุกรุกที่ดิน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และอาชีพประมงของชาวบ้าน ชาวบ้านต้องละทิ้งอาชีพ ที่ดินของตนไปเป็นแรงงานนอกชุมชน เกิดปัญหาหนี้สิน จนวิถีชีวิตชุมชนเกือบล่มสลาย

กลุ่มยุวชนเกษตร และกรรมการมัสยิดบ้านบางโรง ก็ได้ตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง เพราะเห็นว่าป่าชายเลนที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าพังกา ได้ถูกทำลายและเสื่อมโทรมไปเป็นจำนวนมาก ส่งผลกระทบอย่างชัดเจนต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ผู้ซึ่งมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับป่า จึงมีการพูดคุยกันและเริ่มทำกิจกรรมรณรงค์ให้คนในชุมชนเห็นปัญหาร่วม เนื่องจากสถานการณ์ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าชายเลน

ในขณะเดียวกันผู้นำชุมชนและผู้นำทางศาสนา ประจำมัสยิดชุมชนบ้านบางโรง ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงนำ“หะดีษ” หรือคำสอนในศาสนาอิสลาม มาบรรยายพูดคุย เพื่อใช้พลังศรัทธาในศาสนา ปลุกฝังความคิดอนุรักษ์แก่ชาวบ้านบางโรง เป็นประจำทุกวันศุกร์ และได้รับการหนุนเสริมจากการศึกษาในชุมชน แก่นำชาวบ้านใช้โอกาสนี้ ตั้งเวทีชาวบ้าน พูดคุยปัญหาต่างๆในชุมชน

<u>ปัจจัยภายนอก</u>	<u>ช่วงปี พ.ศ.</u>	<u>ปัจจัยภายในและพัฒนาการ</u>
มีการบุกรุกทำลายป่าชายเลน นายทุนจ้างชาวบ้านตัดป่า และ ทำนาถุ้ง ปล่อยน้ำเสียงลงคลอง บางโรง กระแสโลกาภิวัตน์ และ บริโภคนิยมเข้ามาสู่ชุมชน	2535-2540	ยุวชนเกษตรและกรรมการมัสยิดบ้าน บางโรง ร่วมแก้ปัญหาทรัพยากรในชุมชน โดยใช้หลักศาสนา ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ระดมทุนมาช่วยเหลือกัน หลังจาก พบว่าพึ่งพาหน่วยงานต่างๆ ไม่ได้
หน่วยงานภายนอกเริ่มให้ความสนใจและสนับสนุนงานชุมชน จัดการศึกษาดูงาน	2540-2544	ตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ พัฒนาร้านอาหารครัวชุมชน
กระแสภายนอกยังคงส่งผลกระทบ การใช้ที่ดินในชุมชน	2545- ปัจจุบัน	ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน ควบคู่กับการเฝ้าระวัง และอนุรักษ์ป่า ชายเลน

แนวคิดสำคัญการพัฒนาชุมชนและการจัดการป่าชายเลนในชุมชนบ้านบางโรง จึงใช้หลักการพึ่งตนเอง พัฒนาแบบองค์รวม สอดคล้องกับวิถีชีวิต ยึดหลักป่าชายเลนไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง ไม่มีใครเป็นเจ้าของป่า เพราะฉะนั้นการรักษาป่าจึงไม่ใช่หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง ทุกคนต้องช่วยกัน และยังใช้หลักศาสนา “ป่าชายเลนเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้น เราเป็นผู้ใช้และดูแลรักษา ไม่ใช่ทำลาย” ในการเทศนาในวันศุกร์ หรือ “คุตบะห์” เพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล ฟื้นฟูป่าด้วย

ชุมชนบ้านบางโรง ได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์บ้านบางโรง เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดำเนินการมาเป็นเวลา 5 ปีแล้ว โดยชาวบ้านเชื่อว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นเครื่องมือการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน เนื่องจากเป็นการอนุรักษ์ที่ไม่ได้แยกวิถีชีวิต เศรษฐกิจของชาวบ้านในพื้นที่ออกจากกัน หากมีการตัดไม้ทำลายป่า นักท่องเที่ยวเห็นต้นไม้ถูกตัดก็จะท้วงถาม ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านรู้สึกละอายใจ

การจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนที่บ้านบางโรง ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ของคนในชุมชนหลายด้าน เช่น คนหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งมีงานทำในชุมชน เกิดสังคมอบอุ่นช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่ยังมีปัญหาว่าคนรุ่นใหม่ ยังมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนไม่มากนัก ภาระหลักยังคงเป็นของผู้นำชุมชน

ด้วยเหตุผลข้างต้น ชุมชนบ้านบางโรงจึงไม่เห็นด้วยกับการจัดตั้งกลุ่มดูแลรักษาป่าชายเลน เพราะเห็นว่าภาระนี้ควรเป็นของทุกคน ซึ่งแกนนำชุมชนบอกว่า หากตั้งกลุ่มขึ้นแล้ว ชุมชนก็จะเห็นว่าการจัดการป่าชายเลนเป็นหน้าที่ของกลุ่ม เวลาเมื่อมีเรื่องมีราวก็จะมาหากลุ่ม บางครั้งอาจจัดการไม่ทัน จึงควรเป็นหน้าที่ของทุกคนเพราะทุกคนได้ใช้ประโยชน์ ที่ผ่านมาก็เน้นการปลูกจิตสำนึกในการรักษาป่าให้อยู่ในสายเลือดของทุกคนให้ได้ ภายใต้แนวคิดว่าการอนุรักษ์ต้องกินได้ หรืออนุรักษ์ไว้ใช้ประโยชน์ ทุกคนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์และมีหน้าที่ในการดูแลรักษาเท่าเทียมกัน และต้องได้ประโยชน์อย่างทั่วถึงกันด้วย

เมื่อคราวเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ ปลายปี 2547 ป่าชายเลนผืนนี้ สำหรับชาวบางโรงยิ่งมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เนื่องจากป่าชายเลนบรรเทากำลังคลื่นลงและลดความเสียหายไปได้มาก

6. การสืบสานความรู้และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการปายายเลน

ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 98.90 เห็นความสำคัญของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการปายายเลน และคิดว่าการศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาในเรื่องนี้ควรจะเป็นบทบาทของโรงเรียนในชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ปายายเลน และ อบต. ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 26.90, 24.50 และ 24.50 ตามลำดับ

ชาวบางโรงส่วนใหญ่ รับรู้ว่าการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชายเลนในชุมชน คือ

- 1) ด้านการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มีภูมิปัญญาการตัดไม้เพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน การแบ่งเขตพื้นที่ใช้ประโยชน์
- 2) ด้านการฟื้นฟูและดูแลป่า มีภูมิปัญญาด้านการปลูกป่า การปลูกต้นไม้ทดแทนในพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย
- 3) ด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต มีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ปล่อยปลา และหอยในป่าชายเลน ไม่จับสัตว์น้ำวัยอ่อน หรือตัวเล็ก ไม่จับปลาในฤดูวางไข่ ไม่ทิ้งสารเคมีลงแม่น้ำ

จากการพูดคุยพบภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชนบ้านบางโรง คือ การใช้หลักความเชื่อทางศาสนาเพื่อการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนของชุมชน และผู้ตอบสัมภาษณ์ร้อยละ 86.10 มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชายเลน แต่ยังไม่ค่อยเข้าใจในเรื่องนี้มากนัก

ส่วนด้านการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น คนในชุมชนเห็นว่าควรจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ร้อยละ 33.20 ส่งเสริมให้มีการใช้ให้กว้างขวางมากขึ้น ร้อยละ 26.50 และเผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป ร้อยละ 23.30

ข้อเสนอแนะในการจัดการป่าชายเลนและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

- ต้องการให้ภาครัฐเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ ดูแล รักษา ใ้ระวังการบุกรุกป่าชายเลน แก้ไขปัญหาการปล่อยน้ำเสียอย่างเข้มงวด พร้อมทั้งสนับสนุนด้านความรู้ในการจัดการป่าชายเลน ตั้งศูนย์เรียนรู้ และสนับสนุนด้านงบประมาณ
- สร้างความร่วมมือเป็นเครือข่ายภาครัฐ – ประชาชน
- ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล เรียนรู้ ฟื้นฟู
- ส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ และเผยแพร่ให้ความรู้เรื่องนี้แก่ชาวบ้านในชุมชน

ทิศทางการพัฒนาของชุมชน

บ้านบางโรงได้วางแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยการทำแผนของชุมชนให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน ทั้งในด้านทุน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม การศึกษา การจัดสวัสดิการ อย่างสอดคล้องบูรณาการทุกด้านเข้าด้วยกัน แกนนับบอกว่า “เพราะชีวิตของคนเราไม่ได้มีเพียงด้านเดียว” และใช้หลักศาสนาเป็นหลักในการดำเนินงาน ดำเนินชีวิต ทำให้คนในชุมชนมีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ

ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่าชายเลนนั้น ชุมชนบ้านบางโรงได้นำหลักการผสมผสานการอนุรักษ์เข้าไปในกิจกรรมต่างๆ สอดแทรกจิตวิญญาณการอนุรักษ์เข้าไปอยู่ในชีวิตของคนที่ใช้ทรัพยากร และยึดหลักว่า “การอนุรักษ์ต้องกินได้” ทำให้คนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าชายเลน โดยไม่จำเป็นต้องยกให้เป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง

นอกจากนั้นแผนพัฒนาท้องถิ่นตำบลป่าคอก ยังให้ความสำคัญกับการดูแลทรัพยากรป่าชายเลนตามพันธกิจ ดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยการกำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีแนวทางการพัฒนาที่มุ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบำบัดและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในระดับตำบล

ภาคผนวก

สรุปผลสำรวจความคิดเห็น
ชุมชนบ้านบางโรง

ตารางที่ 1 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามลักษณะทางประชากรและสังคม

ลักษณะ	ร้อยละ
เพศ	100.0
ชาย	69.2
หญิง	30.8
อายุ	100.0
17 - 29 ปี	10.0
30 - 39 ปี	29.1
40 - 49 ปี	36.2
50 - 59 ปี	20.2
60 ปีขึ้นไป	4.5
สถานภาพในครัวเรือน	100.0
หัวหน้าครัวเรือน	82.3
สามี/ภรรยา	15.2
บุตร	2.5
ผู้อาศัย หรืออื่นๆ	0
จำนวนสมาชิกของครัวเรือน	100.0
ต่ำกว่า 3 คน	8.9
3 – 4 คน	53.6
5 – 6 คน	25.5
มากกว่า 6 คนขึ้นไป	12.0
อาชีพ	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
ประมง	24.4
เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	5.5
ทำสวน	15.4
ทำนา	0
รับจ้าง	65.7
ธุรกิจส่วนตัว	25.9
ข้าราชการ	3.5
พนักงานบริษัทเอกชน	15.9
อื่นๆ	0.5

ลักษณะ	ร้อยละ
การเข้าร่วมกลุ่มของสมาชิกในครัวเรือน	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	11.9
กลุ่มสัจจะออมทรัพย์/ธนาคารหมู่บ้าน	87.9
กลุ่มพัฒนาอาชีพ	0.5
กลุ่มอื่นๆ	2.0

ตารางที่ 2 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามรูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

รูปแบบการใช้ประโยชน์	ร้อยละ
การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของครอบครัวมีส่วนเกี่ยวข้องกับป่าชายเลน	100.0
มาก	74.0
ปานกลาง	6.1
น้อย	12.8
ไม่มีความสำคัญ	7.1
รูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
หาสัตว์น้ำและพืชผักในป่าชายเลนเพื่อเป็นอาหาร	61.7
จับสัตว์น้ำบริเวณป่าชายเลนเพื่อการค้า	16.4
ใช้ไม้เพื่อประโยชน์ในครัวเรือน	2.5
ตัดไม้หรือส่วนของต้นไม้เพื่อการค้า	0
ใช้ประโยชน์อื่นๆ	0
ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไรเลย	17.9

ตารางที่ 3 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามทัศนคติและการมีส่วนร่วม
ในการจัดการป่าชายเลน

ทัศนคติและการมีส่วนร่วม	ร้อยละ
ทัศนคติต่อประโยชน์ของป่าชายเลน	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
เป็นแหล่งอาหาร	92.0
ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม เผาถ่าน ฟืน	6.0
เป็นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำวัยอ่อน	84.6
เป็นแหล่งท่องเที่ยว	51.2
ใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อการก่อสร้าง ทำเสาเข็ม และเครื่องมือประมง	5.0
เป็นที่กำบังคลื่นลม	61.7
สร้างอาชีพและรายได้	41.3
ฟอกอากาศ	4.5
อื่นๆ	0
ทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาของป่าชายเลนในชุมชน	100.0
มีปัญหา	85.3
ไม่มีปัญหา	6.6
ไม่ทราบ	8.1
ทัศนคติต่อการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชน	100.0
ควร	0
ไม่ควร	92.3
อย่างไรก็ได้	7.7
ทัศนคติเกี่ยวกับผู้ดูแลและจัดการทรัพยากรป่าชายเลนในชุมชน	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
ผู้นำชุมชน	33.8
หน่วยงานภาครัฐ	65.2
ตนเอง	70.1
ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน	8.4
หน่วยงานภาคเอกชน	2.5
สมาชิกทุกคนในชุมชน	86.1
อื่นๆ	0

ทัศนคติและการมีส่วนร่วม	ร้อยละ
ทัศนคติต่อความสามารถในการจัดการป่าชายเลนของชุมชน	100.0
ได้	36.7
ไม่ได้	29.7
ไม่แน่ใจ	33.6
ทัศนคติของผู้ตอบสัมภาษณ์ต่อความสำคัญของครอบครัวในการจัดการป่าชายเลน	100.0
สำคัญมาก	85.4
สำคัญน้อย	10.1
ไม่สำคัญ หรือ ไม่เกี่ยวข้อง	4.5
การรับรู้เกี่ยวกับกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชน	100.0
มีกิจกรรม	84.5
ไม่มีกิจกรรม	1.0
ไม่ทราบ	14.5
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนในชุมชน	100.0
เคยเข้าร่วม	90.1
ไม่เคยเข้าร่วม	9.9
ผู้ที่มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของครอบครัว	100.0
หัวหน้าครอบครัว	76.3
ภรรยาหรือสามี	7.9
บุตร	15.1
ผู้อาศัยคนอื่นๆ	0.7

ตารางที่ 4 ร้อยละของผู้ตอบสัมภาษณ์ จำแนกตามทัศนคติและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชายเลน

ทัศนคติและการใช้ภูมิปัญญา	ร้อยละ
ทัศนคติต่อความสำคัญของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชายเลน	100.0
สำคัญ	87.7
ไม่สำคัญ	0
ไม่แน่ใจ/ ไม่ทราบ	12.3
ทัศนคติถึงหน่วยงานที่ควรมีบทบาทในการศึกษาและรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
อบต.	24.1
โรงเรียนในชุมชน	22.8
กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน	36.9
สถานีพัฒนาป่าชายเลนหรือหน่วยงานราชการ	7.5
ผู้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องนั้นๆ	7.8
อื่นๆ	0.9
การรับรู้ของผู้ตอบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	100.0
มี	72.1
ไม่มี	4.1
ไม่แน่ใจ/ ไม่ทราบ	23.8
ความเกี่ยวข้องและความเข้าใจของผู้ตอบสัมภาษณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	100.0
มีส่วนเกี่ยวข้อง/รู้และเข้าใจเป็นอย่างดี	5.4
มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่ยังไม่ค่อยเข้าใจ	85.8
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง และสนใจที่จะเรียนรู้	8.1
ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่เข้าใจ รู้ก็ได้ไม่รู้ก็ได้	0.7
รูปแบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น	ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ
รวบรวมและสอบถามจากผู้รู้	19.2
เผยแพร่ให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด	20.3
จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน	33.5
บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร	1.2
ส่งเสริมให้มีการใช้ให้กว้างขวางขึ้น	25.8

